

ΓΙΩΡΓΟΣ Ν. ΠΑΛΛΗΣ

Σχετικά με την προέλευση τριών άπτικων έπιτυμβίων της συλλογής του Karl Peter von Heidenstam

Ο Σουηδός βαρώνος Karl Peter von Heidenstam (1792-1878) ύπηρέτησε ως έπιτετραμμένος της χώρας του στην αύλη του Όθωνος και κατόπιν του Γεωργίου του Α' και ύπήρξε για μισό σχεδόν αιώνα έξέχον μέλος της μικρής ευρωπαϊκής παροικίας των Αθηνών.¹ Κατά τη διάρκεια της μακράς διαμονής του στην πόλη, συνέλεξε αρχαιότητες, όρισμένες από τις όποιες προέρχονταν σύμφωνα με τις σχετικές μνείες από έναν κήπο του στην Κηφισιά. Στην παρούσα μελέτη ταυτίζεται ή θέση της έξοχικής κατοικίας και του κτήματος του Σουηδού διπλωμάτη με τον χώρο του σημερινού Αμαλίου Οικοτροφείου, μεταξύ Αμαρουσίου και Κηφισιάς, έπιτρέποντας τον ακριβέστερο προσδιορισμό του σημείου εύρέσεως τριών κλασικών έπιτυμβίων μνημείων. Έπιπλέον, σχολιάζεται ο ρόλος του Heidenstam και του γυναικάδελφού του James Henry Skene στη διακίνηση αρχαιοτήτων κατά τα πρώτα χρόνια της όθωνικής περιόδου.

Η κατοικία του Heidenstam στο Μαρούσι

Ο Heidenstam έγκαταστάθηκε στην Αθήνα κατά τις αρχές της βασιλείας του Όθωνος και έζησε εδώ μέχρι τον θάνατό του. Έκτος από την κύρια οίκία του στην πόλη, είχε αποκτήσει ένα έξοχικό σπίτι στο Μαρούσι, με τη διαρρύθμιση του όποιου ένδέχεται να ασχολήθηκε το έτος εκείνο ο Δανός αρχιτέκτων Christian Hansen.² Το σπίτι αυτό βρισκόταν στη θέση Γρίλα ή Γκρίλα, όπως προκύπτει από τα γραφόμενα της Σουηδής Frederika Bremmer, ή όποια φιλοξενήθηκε σε αυτό από τον Heidenstam τον Αύγουστο του 1859.³ Το τοπωνύμιο είναι

Εύχαριστώ θερμά τη φίλη έπιγραφικό Γεωργία Μαλούχου για τις παρατηρήσεις της στο παρόν κείμενο.

1. Η περίπτωση του Heidenstam δέν έχει τύχει ακόμα συστηματικής μελέτης. Το όνομά του αναφέρεται συχνά σε πρωτογενείς πηγές και δημοσιεύματα σχετικά με την περίοδο του Όθωνος. Πρόσφατες μνείες βλ. ένδεικτικά Βάνα Μπούσε, *Η καθημερινή ζωή στην Ελλάδα του Όθωνα*, Αθήνα 2020, 41, 58 και 139.

2. Η Ida Haugstedt θεωρεί ότι ένα σωζόμενο σχέδιο του Hansen για προσθήκη σε κατοικία του Heidenstam άφορά στο έξοχικό σπίτι στο Μαρούσι (*Dream and Reality: Danish Antiquaries, Architects and Artists in Greece*, London 1996, 100-101). Όστόσο, το σχέδιο αυτό έπιγράφεται «κατοικία στην Αθήνα». Η ίδια αναγνωρίζει το έξοχικό σπίτι στην περιγραφή της οίκίας του Σουηδού διπλωμάτη την όποια κάνει ο Raoul de Malherbe, πού τον έπισκέφθηκε το 1845 (*L'Orient, 1718-1845. Histoire, politique, religion, mœurs, etc.*, t. 1, Paris 1846, 42-43)· από τα συμφραζόμενα όμως προκύπτει – κατά τη δική μας τουλάχιστον ανάγνωση – ότι πρόκειται για την κατοικία του Heidenstam στην Αθήνα.

3. Frederika Bremmer, *Greece and the Greeks. The Narrative of a Winter Residence and Summer in Greece and its Islands*, translated by Mary Howit, v. I, London 1863, 42-49. Βλ. και Haugsted, ό.π., 101.

άμαρτυρο σὲ ἄλλες πηγὲς τῆς ἐποχῆς, ἴσως διότι ἡ θέση δὲν θὰ ἦταν καλλιεργήσιμη, ἢ ἐπειδὴ μπορεῖ νὰ ἐπρόκειτο γιὰ μικροτοπωνύμιο μίας μεγαλύτερης γαιοκτησίας.

Εἰδικότερα, ἡ Bremmer γράφει ὅτι τὸ σπῖτι τοῦ Heidenstam βρισκόταν στὴ θέση «Grilla at Marussi», ἀνάμεσα στὸ Μαρούσι καὶ τὴν Κηφισιά,⁴ μὲ τὴ δεύτερη νὰ ἀπέχει 15 λεπτὰ μὲ τὰ πόδια.⁵ Σύμφωνα μὲ τὴν ἴδια, τὸ κτῆμα βρισκόταν στὴν κατοχὴ τοῦ διπλωμάτη ἥδη ἐπὶ εἴκοσι πέντε χρόνια καὶ μὲ τὶς φροντίδες του εἶχε μετατραπῇ σὲ ἓνα ἀληθινὸ πάρκο, ὅπου κυριαρχοῦσαν τὰ πεῦκα. Ἡ μαρτυρία τῆς Bremmer μπορεῖ νὰ διασταυρωθεῖ στοὺς χάρτες τῆς Ἀττικῆς τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου. Στὸ Φύλλο 5,⁶ ἀνάμεσα στοὺς τότε οἰκισμοὺς τοῦ Ἀμαρουσίου καὶ τῆς Κηφισιάς, διακρίνονται δύο μόνον σημεῖα μὲ κτίσματα (εἰκ. 1). Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ νότια, βρισκόταν λίγο μετὰ τὸ Μαρούσι, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Κηφισιά, στὰ ἀριστερὰ τοῦ ἀνερχόμενου. Ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα μεμονωμένο οἰκοδόμημα μέσα σὲ ὀρθογωνικὸ περιβόλο, τὸ δυτικὸ σκέλος τοῦ ὁποίου προεκτεινόταν ἐλαφρὰ πρὸς τὰ βόρεια, ὅπου ὑπῆρχε ἓνα δεύτερο, μικρότερο κτίσμα. Ἡ τοποθεσία δὲν κατονομάζεται. Βορειότερα καὶ ἐγγύτερα στὴν Κηφισιά, στὰ δεξιὰ τοῦ ἀνερχόμενου, ἀποτυπώνεται ἓνα οἰκοδομικὸ συγκρότημα ἀποτελούμενο ἀπὸ τρία κτίσματα. Ἡ θέση αὐτὴ ἐπιγράφεται ὡς «Anavryta». Πρόκειται γιὰ τὴ γνωστὴ τοποθεσία στὸ βόρειο τμήμα τοῦ σημερινοῦ κτήματος Συγγροῦ,⁷ ὅπου λειτουργεῖ ἀπὸ τὸ 1950 ἡ ὁμώνυμη σχολή. Τὸ συγκρότημα μπορεῖ νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ Ἑλβετοῦ Karl Leutwein, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀγοράσει τὸ κτῆμα Ἀνάβρυτα τὸ 1847 ἀπὸ τὸν Παῦλο Σκουλούδη καὶ εἶχε δημιουργήσει ἐκεῖ μία γεωργικὴ μονάδα ποὺ παρήγαγε λάδι καὶ κρασί.⁸ Τὴ δραστηριότητα αὐτὴ ἐξυπηρετοῦσαν προφανῶς οἱ σημειούμενες στὸν χάρτη κτηριακὲς ἐγκαταστάσεις. Ὁ Leutwein καὶ ὁ γαμβρός του Karl Wild πώλησαν τὰ Ἀνάβρυτα στὸν Ἀνδρέα Συγγρὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1870.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω, συμπεραίνεται μὲ ἀσφάλεια ὅτι τὸ πρῶτο οἰκοδόμημα μὲ τὸν περιβόλο, λίγο μετὰ τὸ Μαρούσι, ἦταν ἡ κατοικία τοῦ Heidenstam. Ἡ ἀπόσταση ἀπὸ ἐκεῖ ὡς τὴν Κηφισιά καλύπτεται ὄντως σὲ 15' μὲ τὰ πόδια. Ἡ θέση ἐμπίπτει σήμερα στὸ κτῆμα τοῦ Ἀμαλίου Ὁρφανοτροφείου (Οἰκοτροφείου πλέον ἀπὸ τὸ ἔτος 2000) στὸν Δῆμο Ἀμαρουσίου, μεταξὺ τῆς λεωφόρου Κηφισιάς στὰ ἀνατολικά καὶ τῆς ὁδοῦ Ἡρώδου Ἀττικοῦ στὰ δυτικά. Ὅταν τὸ ἴδρυμα ἀγόρασε τὴν ἔκταση τὸ 1936,⁹ αὐτὴ ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀναφέρεται μὲ τὸ ὄνομα Γρίλα,¹⁰ στοιχεῖο ποὺ ἐπιβεβαιώνει τὴν ταύτιση. Ἡ κατοικία τοῦ Heidenstam ἐμπίπτει τοπογραφικὰ στὸ κέντρο τοῦ κτήματος· σὲ ἀεροφωτογραφία τοῦ 1953 διακρίνονται στὸ σημεῖο

4. Bremmer, ὁ.π., 42.

5. Bremmer, ὁ.π., 49.

6. E. Curtius – J. A. Kaupert, *Karten von Attika*, Bl. V, Berlin 1883. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀποτύπωση ἔγινε τὸ 1879, ἓνα ἔτος μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Heidenstam.

7. Κ. Η. Μπίρης, *Αἱ τοπωνυμῖαι τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων τῶν Ἀθηνῶν*, Ἀθῆναι 1971, 18.

8. K. Reber, Γράμματα ἀπὸ το Ἀχμέτ-Αγά. Μεγαλοκτηματίες ἀπὸ τὴν Εὐβοία στὴν Εὐβοία τοῦ 19ου αἰῶνα, *Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν* 33 (1998-2000) 108-109.

9. Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Σουηδοῦ διπλωμάτη τὸ 1878, φαίνεται ὅτι ἡ ιδιοκτησία ἐγκαταλείφθηκε ἢ πωλήθηκε. Ἡ σύζυγός του εἶχε πεθάνει νωρίτερα, ἐνῶ τὰ παιδιά του ἔφυγαν σταδιακὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

10. Α. Α. Παπαδόπουλος, *Τὸ Ἀμαλίειον Ὁρφανοτροφεῖον Κορασίων ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι του (1855-1954)*, Ἀθῆναι 1954, 85.

αυτό έρεείπα νεότερων χρόνων που μπορεί να σχετίζονται με την κατοικία· ή οικόδομήση των νέων έγκαταστάσεων του ιδρύματος το 1957, έξαφάνισε κάθε ίχνος των έρειπίων αυτών.¹¹

Τα έπιτύμβια μνημεία

Η συλλογή άρχαιοτήτων του Heidenstam δέν φαίνεται να ήταν μεγάλη ή οργανωμένη· τρία κλασικά έπιτύμβια που βρέθηκαν στην κατοχή του, μπορούν να αναγνωριστούν τώρα ως εύρηματα τής περιοχής γύρω από το σπίτι του στη Γρίλα.

Η έπιτύμβια λήκυθος τής Μελίττης IG II² 12071, του 4ου αι. π.Χ., δίχως γλυπτό διάκοσμο (εικ. 2), βρισκόταν σύμφωνα με τον Conze το 1874 στην κατοικία του Heidenstam στην Αθήνα, έπi τής όδοι Νικοδήμου 24, και είχε βρεθεί στην Κηφισιά, στον κήπο του ιδιοκτήτη.¹² Πρόκειται προφανώς για τον κήπο τής κατοικίας του στη Γρίλα, δεδομένου ότι δέν μαρτυρείται άλλη ιδιοκτησία του στην Κηφισιά. Η αναφορά στην Κηφισιά, άντι τής Γρίλας ή του Άμαρουσίου (στη δικαιοδοσία του όποιου άνηκε ή Γρίλα), μπορεί να αποδοθεί είτε στη θέση του κτήματος έπi του δρόμου προς την Κηφισιά είτε στην αίγλη που είχε ήδη άρχίσει να αποκτά αυτή ως θέρετρο τής αθηναϊκής καλής κοινωνίας.¹³ Η λήκυθος τής Μελίττης θεωρείται σήμερα χαμένη.

Η άνεπίγραφη έπιτύμβια λήκυθος EAM 3916, του 340-330 π.Χ. (εικ. 3), βρισκόταν έπίσης σύμφωνα με τον Conze στο σπίτι του Heidenstam στην όδο Νικοδήμου και προερχόταν από ένα κήπο στην Κηφισιά.¹⁴ Όπως έχει έπισημάνει ήδη ή Ούρανία Βιζυηνού, ίσως πρόκειται για τον κήπο του κατόχου τής, ό όποιος δέν μπορεί να είναι άλλος από το κτήμα στη Γρίλα.

Το έπιτύμβιον του Πολυκλέους Άθμονέως (IG II² 5349) δημοσιεύθηκε πρώτη φορά από τον Άλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβή (εικ. 4), ό όποιος αναφέρει ότι βρέθηκε λίγο βόρεια από το χωριό Μαρούσι και φυλασσόταν στον κήπο του Heidenstam.¹⁵ Η στήλη προήλθε έπομένως από την τοποθεσία τής Γρίλας. Σύμφωνα με την περιγραφή του Ραγκαβή, ήταν από κυανό μάρμαρο και έφερε άνθέμο και δύο ρόδακες. Οι πληροφορίες αυτές μπορούν να θεωρηθούν ως άπολύτως έγκυρες, καθώς οι δύο άνδρες συνδέονταν οικογενειακά μέσω των γάμων τους με τις κόρες του Σκαυτσέζου εύγενοϋς και τοπογράφου James Skene of Rubislaw (1791-1864),¹⁶ τής Καρολίνας και τής Έλίζας άντίστοιχα, ένω ή οικογένεια Ραγκαβή διέθετε δικό της κτήμα σε

11. Σώθηκε μόνον ένα μικρό παρεκκλήσιο, που είναι άγνωστο άν έχει σχέση με τον Heidenstam.

12. A. Conze, *Die attischen Grabreliefs*, B. III, Berlin 1906, 360, άρ. 1692, πίν. 359. B. Schmaltz, *Untersuchungen zu den attischen Marmorlekythen*, Berlin 1970, B7. Ούρανία Βιζυηνού, *Άρχείον των Μνημείων των Άθηνών και τής Άττικής* 4. *Εύρετήρια του βιβλίου του Alexander Conze, Die attischen Grabreliefs (Berlin 1893-1922)*, Αθήνα 2007, 126, άρ. 840.

13. Την ίδια τακτική άκολουθεί και ό Άλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, ό όποιος διέθετε ιδιοκτησία δίπλα ή πολν κοντά στον Heidenstam: στα μέν έπίσημα άπομνημονεύματά του αναφέρεται στίς «έν Κηφισία» γαίες (Α. Ρ. Ραγκαβής, *Άπομνημονεύματα*, τ. Α', έν Αθήναις 1895, 382), στο δέ προσωπικό κατάστιχο έξόδων του άμπελώνα που φύτευσε εκεί το 1841, κάνει λόγο για τον «κήπο Μαρουσίου» (Α. Ρίζος Ραγκαβής, *Χειρόγραφος κώδιξ άρ. 35. Άπό το άρχείο τής οικογένειας Ραγκαβή*, έπιμ. Εϋθ. Θ. Σουλογιάννης – Ίφιγ. Μποτουροπούλου, Αθήνα 1997, 52, 136-138).

14. A. Conze, *Die attischen Grabreliefs*, B. II, Berlin 1900, 138, άρ. 647, πίν. 127. Schmaltz, ό.π. (σημ. 12), A258, πίν. 1. Ch. Clairmont, *Classical Attic Tombstones*, 1993, 2.421a. Βιζυηνού, ό.π. (σημ. 12), 125, άρ. 832.

15. A. R. Rangabé, *Antiquités helléniques ou répertoire d'inscriptions et d'autres antiquités decouvertes depuis l'affranchissement de la Grèce*, v. II, Athènes 1855, 840, άρ. 1344.

16. J. Skene, *Μνημεία και Τοπία τής Ελλάδος, 1838-1845*, Ίστορική και Έθνολογική Έταιρεία τής Ελλάδος, Αθήνα 1985.

γειτονική θέση. Ουδείς είδε τη στήλη του Πολυκλέους μετά τον Ραγκαβή· τὰ ἴχνη της ἔχουν χαθεῖ.

Δὲν γνωρίζουμε ἂν ἡ εὕρεση τῶν τριῶν ταφικῶν μνημείων ἦταν τυχαία ἢ ἀποτέλεσμα κάποιας ἀνασκαφῆς. Στὸν χάρτη τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ἐπισημαίνεται μία συστάδα ἀρχαίων τάφων («Gräber») ἀμέσως βόρεια τοῦ περιβόλου τῆς ἀποδιδόμενης στὸν Heidenstam κατοικίας (εἰκ. 1). Δὲν ἀποκλείεται ἐπομένως ὀρισμένα ἀπὸ τὰ ἐπιτύμβια νὰ συνδέονται μὲ τοὺς συγκεκριμένους τάφους. Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὴ θέση, εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι θὰ βρίσκονταν κατὰ μῆκος ἢ πλησίον μίας ὁδοῦ ποὺ θὰ συνέδεε τοὺς ἀρχαίους δήμους Ἄθμονον καὶ Κηφισιά, ὅπως ὑποδεικνύει καὶ ἡ ἀναφορὰ τοῦ δημοτικοῦ Ἀθμονεὺς στὸ σῆμα τοῦ Πολυκλέους.

Ὁ Heidenstam καὶ ὁ James Henry Skene

Ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Heidenstam πέρασε ἐπίσης τὸ ἀναθηματικὸ ἀνάγλυφο IG II³ 4, 1502 τοῦ Σωσίππου Ναυαρχίδου, μὲ παράσταση τοῦ Θησέως, τοῦ ἀναθέτη καὶ τοῦ γιου του, τὸ ὁποῖο χρονολογεῖται στὸν πρῶμο 4ο αἰῶνα π.Χ. καὶ βρίσκεται σήμερὰ στὸ Μουσεῖο τοῦ Λούβρου (Louvre Ma 743).¹⁷ Ἡ ἀνάμιξη τοῦ Heidenstam στὴν ἐξαγωγή τῆς σπουδαίας αὐτῆς στήλης ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ὀφείλεται στὸν γυναικάδελφό του James Henry Skene (1812-1886),¹⁸ τὸν γιὸ τοῦ προαναφερθέντος James Skene of Rubislaw. Ὁ Skene παντρεύτηκε τὸ 1832 τὴ Ραλοῦ Ραγκαβή,¹⁹ ἀδελφὴ τοῦ Ἀλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή, καὶ ἔλαβε ὡς προίκα μίαν ἑκτασὴ στὸ Μαρούσι, ἀνατολικά-νοτιοανατολικά ἐκείνης τοῦ Heidenstam, στὸ νότιο τμήμα τοῦ μετέπειτα κτήματος Συγγροῦ. Ἀφοῦ ἐπιχείρησε δίχως ἐπιτυχία νὰ καταστήσει τὴν ιδιοκτησία του παραγωγικὴ, ἀποχώρησε τὸ 1843 ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀκολούθησε τὴν καριέρα τοῦ διπλωμάτη καὶ συγγραφέα.

Σύμφωνα μὲ τὸν Κυριακὸ Πιττάκη, ποὺ τὸ δημοσίευσε πρῶτος, τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Σωσίππου Ναυαρχίδου βρέθηκε τὸ 1840 «εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἡγοράσθη παρὰ τοῦ Κ(υρίου) Σκίν».²⁰ Ὁ Πιττάκης ὑπογράμμισε στὴν πρώτη αὐτῆ δημοσίευση, ὅτι δὲν μπόρεσε νὰ πληροφορηθεῖ τὸ ἀκριβὲς σημεῖο εὐρέσεως τοῦ μνημείου. Λίγο ἀργότερα, τὸ 1845, ὁ Λουδοβίκος Ῥὸς γράφει ὅτι βρισκόταν στὴν «Privatbesitz» τοῦ Heidenstam,²¹ ἐννοώντας μᾶλλον τὴν κατοικία τοῦ Σουηδοῦ διπλωμάτη.²² Τὸ ἴδιο ἔτος πωλήθηκε ἀπὸ τὸν «M(onsieur) Skene» στὸν Philippe Le Bas καὶ δωρήθηκε στὸ Λούβρο ἀπὸ τὸ γαλλικὸ ὑπουργεῖο τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως.²³ Σύμφωνα μὲ τὸν ἀγοραστή του, τὸ ἀνάγλυφο βρέθηκε στὴν Ἀθήνα ἢ τὰ περὶχωρὰ της τὸ 1840 καὶ ἀνῆκε

17. Γιὰ τὸ ἀνάγλυφο βλ. G. Ekroth, Theseus and the stone. The iconographic and ritual contexts of a Greek votive relief in the Louvre, στὸν τόμο *Divine Images and Human Imaginations in Ancient Greece and Rome*, J. Mylonopoulos (ed.), Leiden – Boston 2010, 143-169, εἰκ. 41-51, ὅπου ἡ ἔως τότε βιβλιογραφία, καὶ Γεωργία Ε. Μαλούχου, «Τὰς ἀντέγραψα ὡς μὲ τὰς ἔδωσαν τότε...». Ἀπὸ τὰ τετράδια τοῦ Κ. Σ. Πιττάκη στὴν Ἑφημερίδα Ἀρχαιολογικὴν, στὸν τόμο *Ἐπὶ πέτρας λευκῆς. Πρακτικὰ Συμποσίου εἰς μνήμην Κυριακοῦ Σ. Πιττάκη (1798-1863)*, Ἀ. Π. Ματθαίου – Γ. Ν. Πάλλης (ἐπιμ.), Ἀθήναι 2021, 77-78, εἰκ. 9.

18. W. F. Skene, *Memorials of the Family of Skene, from the Family Papers with Other Illustrative Documents*, Aberdeen 1887, 141. E. D. Tappe, The Skene Family in South-East Europe, *Revue des études sud-est européennes* 10.3 (1972) 581-584.

19. Ραγκαβῆς, *Ἀπομνημονεύματα*, ὅ.π. (σημ. 13), 380-381.

20. Κ. Σ. Πιττάκης, *ΑΕ* 1841, 415, ἀρ. 570.

21. L. Ross, Akademos und Theseus, *Archäologische Zeitung* 3 (1845) στ. 130.

22. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐρμηνεία τῆς Ekroth, ὅ.π. (σημ. 17), 145, σημ. 8.

23. W. Froehner, *Les inscriptions grecques*, Paris 1865, 35.

στον Skene, ο οποίος φεύγοντας από την Ελλάδα το άφησε στον γαμβρό του Heidenstam και κατόπιν συγκατατέθηκε να δοθεί στον Le Bas.²⁴ Μερικά χρόνια μετά τον έκπατρισμό της στήλης, το 1853, ο Πιττάκης επανήλθε σε αυτήν, σημειώνοντας ότι βρέθηκε προς την Αχαρνική πύλη, χωρίς όμως να αναφέρει την πηγή της πληροφορίας.²⁵

Ο ρόλος του Skene στην απόκτηση και κατόπιν στην έξαγωγή του αναθηματικού ανάγλυφου δείχνει ύποπτος, όχι μόνο ως προς το παράνομο της πράξεως, αλλά και στο ζήτημα του ακριβούς σημείου εύρεσέως του, το οποίο ο ίδιος πιθανότατα θα γνώριζε, αλλά φαίνεται ότι δεν αποκάλυψε ούτε στον Πιττάκη ούτε στον Le Bas. Το ανάγλυφο πρέπει να βρέθηκε σε ανασκαφή, αφού σύμφωνα με τον Ρόδ διατηρούσε ακόμη ίχνη χρωμάτων.²⁶

Υπάρχουν ενδείξεις ότι ο Skene είχε αναπτύξει δραστηριότητα στον έντοπισμό και τη διακίνηση αρχαιοτήτων. Όταν το 1842 επισκέφθηκε το κτήμα του στο Μαρούσι ο Γερμανός φιλόλογος Friedrich Gottlieb Welcker, συνοδευόμενος από τον ίδιο τον Skene, είδε εκεί φρεσκοανοιγμένους αρχαίους τάφους.²⁷ Επίσης, κατά την παραμονή του στην Αθήνα, ο Welcker διαπραγματευόταν την αγορά μιάς μεγάλης συλλογής αγγείων της οικογένειας Skene, ή οποία θα μεταφερόταν στο Βερολίνο.²⁸ Η διαφανόμενη, σύμφωνα με τις ενδείξεις αυτές, αρχαιοθηρική δραστηριότητα των Skene, στην οποία ενεπλάκη και ο γαμβρός τους Heidenstam, χρήζει περαιτέρω διερευνήσεως, καθώς μπορεί να οδηγήσει στην ανάκτηση του σημείου προελεύσεως αταύτιστων σήμερα ευρημάτων. Τίθεται δε εύλογα το ερώτημα, εάν ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής γνώριζε αυτές τις πτυχές της δράσεως των δύο εξ άγχιστείας στενών συγγενών του.

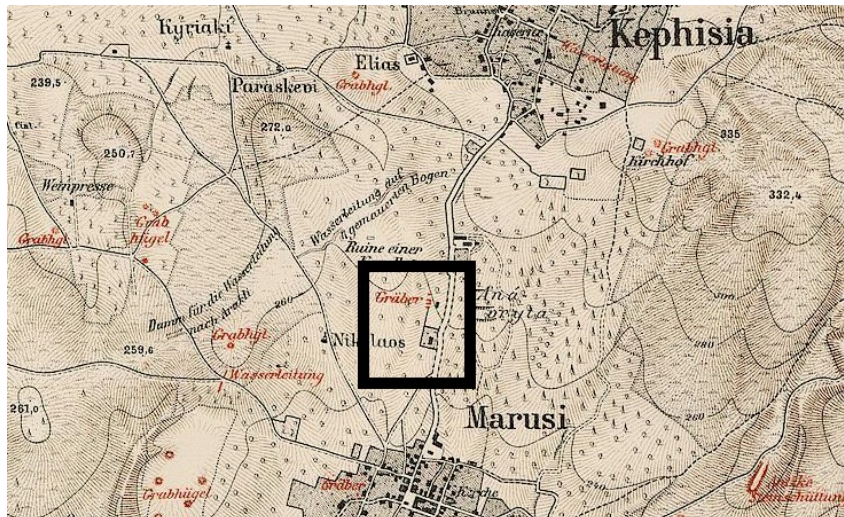
24. Ph. Lebas, Sur deux bas-Reliefs provenant, l'un de Gortyne dans l'île de Crète, et l'autre d'Athènes, *Annales de l'Institut archéologique* XVII (1845) 243.

25. Κ. Σ. Πιττάκης, *AE* 1853, 1081. Γ. Μαλούχου, *Αρχαίον των Μνημείων των Αθηνών και της Αττικής* 5. *Εφημερίς Αρχαιολογική: Εύρετήρια περιόδου πρώτης, 1837-1860*, Αθήνα 2010, 239-240, αρ. 1666. Η ίδια, ό.π. (σημ. 17), 77, σημ. 67, όπου επισημαίνεται η αγνόηση του σημείου εύρεσέως από τη μεταγενέστερη βιβλιογραφία.

26. Ross, ό.π. (σημ. 21).

27. F. G. Welcker, *Tagebuch einer griechischen Reise*, 1. B., Berlin 1865, 88. Τη μαρτυρία αυτή επιβεβαιώνει η ανασκαφή συστάδας έννέα τάφων κλασικών μάλλον χρόνων στην ίδια περιοχή – τις νότιες παρυφές του κτήματος Συγγρού – το 1901 (Α. Σκιας, Αττικής τάφοι, *AE* 1919, 40-41). Αξίζει δε να σημειωθεί ότι η μόνη ανάμνηση του Skene στους κατοίκους του Αμαρουσίου είναι εκείνη κάποιου πού αναζητούσε αρχαιότητες (Α. Χρ. Ζαγκλής, *Αμαρούσιον (το αρχαίον Άθμονον)*. *Ιστορική και λαογραφική μελέτη*, Αμαρούσιον 1976, 66).

28. Welcker, ό.π., 61-62.

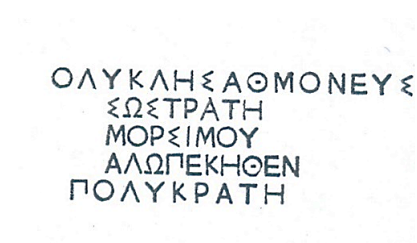
Εικ. 1. Απόσπασμα του φύλλου V των Karten von Attika με τη θέση της κατοικίας του Heidenstam

Εικ. 2. Ἡ ἐπιτύμβια λήκυθος τῆς Μελίττης
IG II² 12071 (Conze πίν. 359)

Εικ. 3. Ἡ άνεπίγραφη έπιτύμβια
λήκυθος ΕΑΜ 3916 (Conze πίν. 227)

Εικ. 4. Τò κείμενο-άπόγραφο τής IG II² 5349,
άπό τόν Άλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβή